

<https://doi.org/10.31108/2.2024.3.33.13>

УДК 159.9:378:364.78

Надія Нагорна

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Нагорна Надія. Аналіз чинників психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.

Вступ. Формування психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва відбувається переважно в університеті. На цей процес і його результати здійснюють вплив чинники різного рівня та виду.

Мета. На основі вивчення наукових джерел визначити рівні та специфіку чинників психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.

Методи. Теоретичний аналіз, систематизація та узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження.

Результати. На основі аналізу наукової літератури окреслено рівні чинників психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва: макро-, мезо- та мікрочинники. Визначено специфіку непсихологічних (законодавче забезпечення діяльності соціального підприємництва; суспільна активність недержавних організацій; податкова політика та економічна свобода; державне регулювання розвитку соціального підприємництва) та психологічних (обізнаність щодо соціального підприємництва в суспільстві та ставлення до нього; ціннісні орієнтації українців, зумовлені війною та потребою соціального залучення до наближення нашої перемоги) чинників на макрорівні. Охарактеризовано як непсихологічні (підтримка міжнародних програм; діджитал-трансформація освіти та соціального підприємництва; налагодження сталої взаємодії зі стейкхолдерами університету та розвитку соціального підприємництва), так і психологічні (організаційний розвиток та організаційна культура університету) чинники мезорівня у формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва. Описано як непсихологічні (соціально-демографічні характеристики особистості; організаційно-професійні характеристики особистості), так і психологічні (економіко-психологічні характеристики особистості здобувача освіти) чинники мікрорівня.

Висновки. Дослідження чинників психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва дозволило окреслити три рівні відповідних детермінант. Означені чинники було розподілено як психологічні та непсихологічні на кожному з рівнів. Визначення специфіки чинників макрорівня допомагає чіткіше сформулювати загальні тенденції розвитку соціального підприємництва в нашому суспільстві, роль різних стейкхолдів та партисипативних практик у цій діяльності, підкреслити важливість суспільної обізнаності та ціннісних орієнтацій для поширення соціально-підприємницького досвіду. Характеристика чинників мезорівня пов'язана з діяльністю та атмосферою університету як освітньої організації. Опис чинників мікрорівня ґрунтується на особливостях та досвіді особистості здобувача освіти.

Ключові слова: соціальне підприємництво, психологічна готовність здобувача освіти до соціального підприємництва, чинники макро-, мезо-, мікрорівня формування психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва, непсихологічні та психологічні чинники формування психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва, організаційна культура, організаційний розвиток.

Nahorna, Nadiia. Analysis of factors of students' psychological readiness for social entrepreneurship.

Introduction. Student's psychological readiness for social entrepreneurship takes place mainly at the university. This process is influenced by factors of different levels and types.

Aim. Based on the analysis of scientific sources, to determine the levels and characteristics of the factors in students' psychological readiness for social entrepreneurship.

Methods. Theoretical analysis, systematization and generalization of scientific literature on the research problem.

Results. Students' psychological readiness for social entrepreneurship is influenced by macro-, meso- and micro-level factors. The macro-level factors include non-psychological factors (legal support for social entrepreneurship; social activities of non-governmental organizations; tax policy and economic

freedom; state regulation of social entrepreneurship development) and psychological factors (students' knowledge of the role of social entrepreneurship and attitudes towards it; Ukrainians' war-related values and the need for work for victory). The meso-level factors include non-psychological factors (support of international programs; digital transformation of education and social entrepreneurship; close cooperation with university stakeholders and promotion of social entrepreneurship) and psychological factors (organizational development and organizational culture of the university). The micro-level factors include non-psychological factors (students' social and demographic characteristics; students' organizational and professional characteristics) and psychological factors (students' economic and psychological characteristics).

Conclusions. *Students' psychological readiness for social entrepreneurship is influenced by three-level factors, which can be both psychological and non-psychological. The knowledge of the macro-level factors can be helpful in understanding the general trends and the role of various stakeholders in the development of social entrepreneurship, as well as in developing social awareness and values of social entrepreneurship and spreading its positive experience. The meso-level factors are related to the work and atmosphere of the university as an educational organization. The meso-level factors are related to the work and organizational culture of the university, while the micro-level factors are about students' personal characteristics and experience.*

Key words: *social entrepreneurship, students' psychological readiness for social entrepreneurship, macro- and meso-micro level factors, non-psychological and psychological factors, organizational culture, organizational development.*

Вступ. Наукова проблема психологічної готовності особистості до професійної діяльності є достатньо опрацьованою вітчизняними дослідниками (Карамушка, 2003; Мул, 2016). Для розкриття особливостей процесу та результатів формування такої готовності за окремими галузями (Карамушка, 2024; Столярчук & Сергєєнкова, 2019; Стрельбицька, 2016) та умовами праці (Моляко, 1989) здійснено чимало досліджень. Серед інших також приділена увага підприємцям (Креденцер, 2009; Лагодзінська, 2011).

Розвиток соціального підприємництва в Україні, як гібридної форми підприємницької діяльності (Свинчук, Корнецький, Гончарова, Назарук, Гусак & Туманова, 2017), з одного боку, та потенціал реінтеграційної підтримки цього виду бізнесу в умовах війни (Нагорна, 2023) – з іншого, зумовлюють необхідність підготовки майбутніх соціальних підприємців для відновлення та розвитку громад України. Дослідження питання освіти з соціального підприємництва (Нагорна, 2023; Steiner & Brock, 2024) та підготовки особистості до нього (Nahorna, 2024) вказують на важливу роль університетів, їх духу та середовища. Окресливши у наших попередніх роботах поле для дослідження специфіки формування психологічної готовності особистості до соціального підприємництва (Нагорна, 2024), нам потрібно визначити, які чинники можуть впливати та як саме впливають на цей процес і його результати. Брак наукових досліджень за означеною проблемою на вітчизняних теренах вказує на потенційну потребу та можливість заповнення цієї прогалини.

Мета дослідження. На основі вивчення та аналізу наукових джерел визначити рівні та специфіку чинників психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.

Завдання дослідження:

1. Окреслити рівні чинників, що зумовлюють особливості формування психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.
2. Визначити специфіку чинників макрорівня у формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.
3. Охарактеризувати особливості чинників мезорівня у формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.
4. Описати чинники мікрорівня у формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, систематизація та узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення.

Насамперед **окреслимо рівні чинників, що зумовлюють особливості формування**

психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва. Рекомендації S.D Steiner & D.D. Brock (2024) щодо виходу освіти з соціального підприємництва на новий рівень суспільних потреб акцентують на здатності до системного мислення у соціальних підприємців та системному підході до підготовки майбутніх змінотворців для досягнення Цілей сталого розвитку (ООН в Україні, 2024). Подібний контекст, на нашу думку, необхідно також враховувати при формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.

Саме явище психологічної готовності особистості до соціального підприємництва є комплексним та являє собою сукупність сформованих психологічних характеристик індивіда, що корелюють з психологічним наповненням соціально-підприємницької діяльності та є передумовою для впровадження соціально-підприємницьких ініціатив на рівні громади (Нагорна, 2024). Базуючись на розробках Л. Карамушки (2004), нами виділено структуру психологічної готовності особистості до соціального підприємництва, яка поєднує взаємодію таких ключових компонентів: *когнітивного* (знання про соціальне підприємництво, сутнісні особливості його діяльності; уявлення про психологічні особливості соціального підприємництва; уявлення про психологічний портрет соціального підприємця), *ціннісно-мотиваційного* (мотивація до соціального підприємництва; мотивація на успіх/страх невдачі; ціннісні орієнтації особистості), *операційно-діяльнісного* (підприємливість; самоефективність; соціальна відповідальність; спрямованість на взаємодію) та *особистісного* (лідерство; стресостійкість; емпатійність) (Нагорна, 2024).

Визначаючи специфіку психологічної готовності фахівця / майбутнього фахівця до професійної діяльності за тим чи іншим фахом (Карамушка, 2004; Мул, 2016; Піонківська, 2018), науковці зазвичай описують психологічні умови самої роботи (освітньої діяльності, правоохоронної діяльності, прикордонної служби, надзвичайних ситуацій). Підприємництво не стало винятком. Так, О.В. Креденцер (2009), аналізуючи психологічні умови підготовки підприємців до професійної діяльності у сфері торгівельного бізнесу, вказує на чинники, що впливають на успішність підприємницької діяльності. Авторка виділяє непсихологічні та психологічні детермінанти на трьох рівнях: макро- (рівень суспільства, держави та відповідно ставлення до політики і суспільних процесів; економічний менталітет та цінності); мезо- (рівень ринкового середовища та відповідно психологічні особливості попиту та пропозиції продукції підприємницької діяльності); мікрорівень (рівень особистості підприємця та відповідно його психологічна готовність до діяльності) (Креденцер, 2009).

Звісно, формування психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва, особливості її змістовного наповнення зумовлюються не лише суспільними та психологічними детермінантами розвитку і реалізації соціально-підприємницької діяльності в Україні (Нагорна, 2023), а також і приналежністю особистості здобувача освіти до університетського середовища (Фурман & Гірняк, 2020), де й відбувається сам процес формування майбутніх змінотворців.

Саме тому окреслимо рівні чинників формування психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва, за аналогією з підходом, розробленим в лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України під керівництвом дійсної членкині НАПН України, докторки психологічних наук, професорки Л.М. Карамушки (Карамушка, 2003): макро, мезо- та мікрочинники (табл. 1.).

Визначимо специфіку чинників макрорівня у формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.

Так, результати аналізу наукової літератури (Вербицька, Дивнич, Нагорна & Петрик, 2023; Вербицька, 2023; Рамський, 2023; Boudreaux, Nikolaev & Klein, 2019; Kraus, Kraus & Maslov, 2019) дозволяють нам віднести до чинників макрорівня ті обставини формування психологічної готовності особистості здобувача освіти, що мають загальні тенденції для всієї держави та поширюються на все українське суспільство, а також є відображенням світових тенденцій розвитку соціального підприємництва. Сутнісне наповнення таких чинників дозволило їх розподілити на два види: непсихологічні та психологічні.

Таблиця 1

Рівні чинників формування психологічної готовності особистості до соціального підприємництва

Рівні чинників	Види чинників	
	Непсихологічні	Психологічні
Макрочинники	• Законодавче забезпечення діяльності соціального підприємництва; • Суспільна активність недержавних організацій; • Податкова політика та економічна свобода; • Державне регулювання розвитку соціального підприємництва (стратегії, концепції тощо).	• Обізнаність щодо соціального підприємництва в суспільстві та ставлення до нього; • Ціннісні орієнтації українців, зумовлені війною та потребою соціального залучення до наближення нашої перемогию.
Мезочинники	• Підтримка міжнародних програм; • Діджитал-трансформація освіти та соціального підприємництва; • Налагодження сталої взаємодії зі стейкхолдерами університету та розвитку соціального підприємництва.	• Організаційний розвиток університету; • Організаційна культура університету.
Мікрочинники	• Соціально-демографічні характеристики особистості здобувача освіти; • Організаційно-професійні характеристики особистості здобувача освіти.	• Економіко-психологічні характеристики особистості здобувача освіти.

До *непсихологічних* можна, на нашу думку, віднести такі, як:

- *Законодавче забезпечення діяльності соціального підприємництва.* Це питання є наріжним каменем, коли здобувачі освіти в університетах (Нагорна, 2023; Силабус дисципліни «Соціальне підприємництво», 2020) чи слухачі сертифікатних програм або інших тематичних соціальних проєктів (Агенція регіонального розвитку в Чернігівській області, 2023) вперше чують про «гібридний» вид підприємницької діяльності. Відсутність спеціального нормативного акту справляє гнітюче враження, особливо якщо в аудиторії перебувають ветерани, котрі звикли до прямих наказів (Нагорна, 2022), або студенти-юристи. Однак досить ґрунтовний науковий аналіз нормативно-правової бази соціального підприємництва (Рамський, 2023), розкриття сутності категорії «свободи підприємницької діяльності» у контексті соціального підприємництва та інших конституційних прав людини і громадянина (Белов & Форкош, 2022), а також напрацювання проєкту Закону України «Про ветеранське підприємництво» (Проект ЗУ «Про ветеранське підприємництво», 2024) справляє враження щодо нормативного врегулювання в майбутньому, а відтак зменшення економічних ризиків, формує відчуття довіри до самого феномену.

- *Суспільна активність недержавних організацій.* Розвиток соціального підприємництва в Україні є передусім результатом пошуку громадськими організаціями сталих фінансових джерел (Корнецький, 2019; Долуда, Назарук & Кірсанова, 2017). Усвідомлення громадськими активістами, що існування соціального бізнесу вирішує одразу декілька проблем та сприяє розвитку громади (Красота & Андреева, 2021), дає

поштовх для поширення досвіду та знань у суспільстві. Саме тому освітні заходи неформальної освіти переважно реалізуються представниками громадського сектору (Нагорна, 2023; Платформа соціальних змін, 2023; School of ME: Школа усвідомленого підприємництва, 2023), а також поступово поширюються на університетське середовище.

- *Податкова політика та економічна свобода.* Звісно, відсутність спеціального законодавства також впливає на особливості оподаткування соціальних підприємств, що працюють нині як звичайний бізнес (з юридичної та податкової точки зору). Ті податкові пільги, що були доступні для всіх представників бізнесу на початку війни (Нагорна, 2023; Яворська, 2022), наразі скасовані. Тому така відсутність спеціальних умов оподаткування стає фільтром зацікавленості соціальним підприємництвом як явищем для індивідів, що прагнуть виключно прибутку через додаткові пільги (Долуда, Назарук & Кірсанова, 2017). Водночас соціальні підприємці, котрі мають високі показники соціального впливу, обмежені в підтримці з боку держави. Ризик підвищення податкових ставок та введення додаткових обмежень функціонування бізнесу в умовах війни матиме не лише економічні, а й психологічні наслідки. Так, Ch.J. Boudreaux, B.N. Nikolaev & P. Klein (2019) у своєму емпіричному дослідженні вказують, що лише в країнах з високим рівнем економічної свободи розвиток підприємництва зумовлюється особистісною підприємницькою активністю та самоефективністю особистості.

- *Державне регулювання розвитку соціального підприємництва.* Наразі є напрацювання проєкту Концепції розвитку соціального підприємництва в Україні (Концепція розвитку соціального підприємництва в Україні (проєкт), 2019), здійснене представниками громадського сектору та соціальними підприємцями із залученням академічної спільноти. Однак через суспільні виклики (пандемія COVID-19, війна), робота над прийняттям та впровадженням цієї Концепції була зупинена. Відсутність реальних кроків щодо налагодження взаємодії органів та структур для підтримки соціального підприємництва, як інструмента соціальної реінтеграції вразливих категорій населення, також позначається на загальній обізнаності населення щодо нього (Вербицька, 2022) і мотивації формування готовності особистості до соціального підприємства (Verbytska, Nahorna & Dyvnych, 2024).

До психологічних чинників макрорівня можна віднести:

- *Обізнаність щодо соціального підприємництва в суспільстві та ставлення до нього.* Однією з першочергових задач держави в умовах війни, на думку K. Kraus, N. Kraus & A. Maslov (2023), має бути підвищення обізнаності широких мас суспільства щодо соціального підприємництва, його дієвості на локальному рівні та підтримці громад. Результати дослідження Н. Нагорної & К. Максьом (2023) щодо особливостей окремих індивідуально-психологічних характеристик ветеранів та членів їхніх сімей, як суб'єктів соціального підприємництва, свідчать про низький рівень поінформованості представників цієї соціально вразливої категорії населення щодо соціального підприємництва. Це, своєю чергою, за результатами досліджень авторок (Нагорна & Максьом, 2023), зумовлює стереотипні уявлення про соціальне підприємство як волонтерство, формує ставлення до нього як до неприбуткової діяльності та зменшує рівень мотивації серед ветеранів та членів їхніх сімей до соціального підприємництва.

- *Ціннісні орієнтації українців, зумовлені війною та потребою соціального залучення до наближення нашої перемоги.* Ті чи інші зміни у ціннісних орієнтаціях українців учені-соціологи (Головаха & Жуленьова, 2015) фіксують постійно. Однак події Революції Гідності, анексія територій та бойові дії на Донбасі зумовили першу хвилю переорієнтації поглядів сучасних українців з застаріло-радянських на сучасно-європейські (Сокурянська, 2016). Повномасштабне вторгнення та воєнний стан в Україні стали чинником наступних трансформацій у ціннісних орієнтаціях наших співгромадян. У 2022 році соціологи виявили (Жуленьова, 2022), що найважливішими є такі цінності: державна незалежність України, власна безпека та безпека близьких їм людей. Водночас важливість цінності «матеріальний добробут» втратила свої позиції у порівнянні з попередніми роками. Саме цими пріоритетами пояснюється «стрибок» волонтерства та громадської діяльності, соціального підприємництва. Однак наразі дослідники зазначають, що серед термінальних цінностей

молоді домінують: «Щасливе сімейне життя», «Кохання» і «Матеріально забезпечене життя» (Галко, 2023). Такий перехід, на думку Т.І. Неприцької (2022), пояснюється реструктуризацією цінностей після завершення кризових подій та поверненням до раніше усталених, що проявляється у поведінкових патернах та переконаннях. Сподіваємось, що нові-старі ціннісні орієнтації є вже результатом опрацьованого особистісного досвіду волонтерства, залучення до допомоги, фінансової підтримки (донатів) для війська чи впровадження соціального підприємництва та постануть цінностями-орієнтирами в мирному житті. Саме тому процес формування психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва варто, на нашу думку, поєднувати з системним аналізом соціальної проблематики громади / регіону. У когнітивному аспекті це дозволить більш глибоко пізнати наявні проблемні питання та опрацювати ідеї їх розв'язання / пом'якшення гостроти прояву. У ціннісно-мотиваційному – сприятиме інтеріоризації існуючого соціального досвіду, усвідомленню власної соціальної місії з перспективою її перенесення на масштаб соціального підприємства. Подібне матиме як особистісний результат: розвиток громадянської ідентичності особистості, так і суспільний: сприятиме соціальній та економічній безпеці (Tihic, Pritchard, McKelvie & Maury, 2024) громади та регіону.

Далі охарактеризуємо особливості чинників мезорівня у формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва.

До детермінант цього рівня, на наш погляд, належать ті обставини формування психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва, що виникають в освітньому середовищі. Вирішальну роль у цьому ключі мають заклади вищої освіти, оскільки діяльність університету сьогодні пов'язана з активною співпрацею в освітній, науковій, практико-орієнтованій та соціальній перспективах. Аналіз наукових джерел (Jalil, Ali & Kamarulzaman, 2023; Mgueraman & Abboubi, 2024; del Olmo-García et al., 2023; Revko, 2022) дав можливість виокремити такі мезочинники впливу: підтримка міжнародних програм, діджитал-трансформація освіти та соціального підприємництва; налагодження сталої взаємодії зі стейкхолдерами університету та розвитку соціального підприємництва; інституційне закріплення розвитку соціального підприємництва в стратегічних цілях закладу освіти (організаційний розвиток університету); перенесення соціальної місії та політик закладу вищої освіти в корпоративну культуру (організаційна культура університету). Ці обставини впливу мають як психологічну, так і непсихологічну природу.

Розглянемо *непсихологічні чинники* більш детально.

- **Підтримка міжнародних програм.** Цей чинник впливу є безумовною обставиною розвитку системи освіти в цілому та кожного конкретного закладу вищої освіти зокрема. Інтернаціоналізація вищої освіти України (Вербицька, 2017) є процесом не лише входження у нормативно-правове поле європейських держав, започаткування кредитно-модульної системи оцінювання, а й побудови і підтримки взаємовигідного партнерства, розвитку освітнього, наукового та соціального співробітництва. Саме завдяки програмам розвитку громадянського суспільства (Проект Digital Lab для соціальних підприємців, 2020; Junior Achievement in Ukraine, 2024), котрі розширили співпрацю від громадських організацій до університетів, з'явилась можливість впровадження освіти з соціального підприємництва у партисипативному (Нагорна, 2022) форматі.

- **Діджитал-трансформація освіти та соціального підприємництва.** Платформи дистанційного навчання існували в закладах вищої освіти України ще до обмежень, спричинених пандемією COVID 2019. Проте саме цей виклик зумовив розвиток діджитал-сервісів для живого спілкування онлайн. Аналізуючи особливості онлайн-навчання крізь призму забезпечення якості освіти під час пандемії, дослідники вивчають переваги та недоліки такого навчання як для здобувачів освіти, так і для викладачів (Lysenko, Verbytska, Novomlynets, Stepenko & Dyvnych, 2023). Однак автори доходять висновку, що подібний формат навчання залишається допоміжним при класичному аудиторному, якісно розширюючи його можливості. Звісно, в умовах війни та повітряних тривог, тривалих блекаутів та відсутності стабільного Інтернету онлайн-взаємодія стає ще більш «вигадливою» (Голярдик & Гевко, 2023): відбувається облаштування студентських хабів онлайн-освіти, використовуються месенджери та чати платформ дистанційного

навчання, здійснюється відеозапис лекційних матеріалів з його подальшим обговоренням у чаті та багато іншого. З іншого боку, і в підприємницькій діяльності відбулись цифрові трансформації (del Olmo-García, Crescente-Romero, del Val-Núñez *et al.*, 2023): від зміни асортименту послуг, розвитку сайту для онлайн-роботи – до змін бізнес-моделі підприємства у цілковитий цифровий формат. Щодо соціального підприємництва, то соціальні підприємці широко застосовують онлайн-платформи для просування як бізнесової продукції / послуг, так і для звітування перед широкою аудиторією про соціальні показники змін. Саме ці трансформації як в освіті, так і в підприємницькій діяльності вказують на необхідність врахування при формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва сучасних діджитал-практик: онлайн-банкінгу та роботи з податковими службами, SMM та WEB-дизайн (Вербицька, 2023), брендинг та фандрайзинг (Revko, 2022).

• *Налагодження сталої взаємодії зі стейкхолдерами університету та розвитку соціального підприємництва.* У міждисциплінарному дослідженні вітчизняних авторок (Вербицька, Дивнич, Нагорна & Петрик, 2023) щодо взаємодії ключових стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва характеризуються як інституціональні основи такої взаємодії, так і реальні практики. Університетське середовище, на думку дослідниць, якраз є тим майданчиком, де можуть поєднатись інтереси та зусилля представників ключових стейкхолдерів (держави, громади, бізнесу і освіти). Досвід створення та функціонування при закладах вищої освіти Ради роботодавців (Остапенко & Остапенко, 2023; Піскурська, 2019) розширює можливості залучення практиків різних галузей до освітнього процесу за освітніми програмами університету та до заходів неформальної освіти, в тому числі і для підготовки здобувачів до соціального підприємництва.

Серед психологічних чинників формування психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва в середовищі університету, як організації зі своїми політиками та практиками, на нашу думку, варто розглянути такі:

• *Організаційний розвиток університету.* Інституційна сторона розвитку соціального підприємництва в університетах, зазвичай, закріплюється в загальних стратегічних документах або ж у окремій стратегії розвитку соціального підприємства в університеті (Dyvnuch & Verbytska, 2023). Такі політики закладу вищої освіти дозволяють сформулювати візію, місію, цілі та напрямки роботи щодо розвитку соціального підприємництва на визначений період. Водночас ті університети, що позиціонують себе як осередки розвитку громади та регіону чи реалізують «третю місію» (Нагорна, 2023), сприяють освітньому, науковому, практико-орієнтованому та соціально-реінтеграційному напрямкам впровадження означених політик. Подібне стратегічне планування та реалізація політик освітньої організації, з врахуванням викликів та запитів суб'єктів зовнішнього середовища університету (Карамушка, 2013), що здійснюється на основі партисипації за підходом bottom-up (McLean, 2006) і має на меті підвищення ефективності діяльності через зміну цінностей, організаційної структури та менеджерських практик (Швіндіна, 2016), творчої атмосфери та здорового мікроклімату (Basadur, Basadur & Licina, 2010), підтримку розвитку соціального капіталу (Mguegaman & Abboubi, 2024), на нашу думку, можна розглядати як організаційний розвиток університету.

• *Організаційна культура університету.* У своєму концептуальному дослідженні психологічних детермінант розвитку організаційної культури Л.М. Карамушка (2013) вказує на її соціальний характер. Це, на думку дослідниці, має прояв у визнанні та дотриманні всіма членами організації певної ієрархії цінностей, правил, норм, традицій, церемоній та ритуалів, що сприяють ефективності діяльності організації. Специфікою організаційної культури закладів освіти є її активний характер (Карамушка, Шевченко & Терещенко, 2015), що розкриваються через засадничі складові такої культури (ціннісно-смысловий та поведінково-діяльнісний аспекти) і мають бути не лише прийнятими членами навчального закладу, а й дотримуватися ними і транслюватися на інших. Щодо особливостей організаційної культури закладів вищої освіти, то результатами досліджень О.В. Іщук (2013) виявлено її безпосередній вплив на усвідомлення своєї професійної ідентичності студентами та готовності до професійної діяльності. Ціннісний аспект є

засадничим в діяльності соціального підприємництва (Нагорна, 2022), тому формування психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва має відбуватись в середовищі освітньої організації, що усвідомлює, інтеріоризує та продукує соціальні зміни для підтримки соціально незахищеного населення, залучає як їх самих, так і представників влади, громади та бізнесу до спільних дій (Нагорна, 2024).

І нарешті, *опишемо чинники мікрорівня у формуванні психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва*. Вітчизняні та іноземні науковці, вивчаючи особливості економічної соціалізації особистості (Москаленко, 2008) в цілому, та молоді / студентської молоді (Дембицька, Зубіашвілі, Лавренко & Мельничук, 2018) зокрема, мотивацію підприємницької діяльності (Худякова, 2008), специфіку професійного вигорання підприємців (Карамушка & Гнускіна, 2018), готовність підприємців до діяльності (Креденцер, 2009), звертають свій дослідницький інтерес на такі категорії, як: вік, стать, сімейний стан, етнос / національність, соціальний статус, спеціальність навчання, курс навчання, досвід роботи чи підприємницької діяльності як у індивіда, так і його / її батьківській родині, рівень економічних домагань та матеріальний статус. Подібне дозволяє нам згрупувати ці всі обставини в дві групи: психологічні та непсихологічні.

Так, серед *непсихологічних чинників*, на нашу думку, можна виділити соціально-демографічні та організаційно-професійні характеристики особистості здобувача освіти. Охарактеризуємо їх вплив на психологічну готовність здобувачів освіти до соціального підприємництва.

- *Соціально-демографічні характеристики особистості*. Такі чинники, як вік, стать, національність доволі часто стають ключовою властивістю предмету наукового дослідження. Так, гендерну специфіку підприємницьких намірів у стартап-активності, що досліджувалась за допомогою лонгітюдного методу (Shinnar, Hsu, Powell & Zhou, 2018), охарактеризовано в праці американських науковців. Китайські дослідники (Yang, Mamun, Long, S. *et al.*, 2024) визначили особливості впливу традиційних для власного суспільства цінностей та цінностей сталого розвитку на соціально-підприємницькі наміри. Окрім цього, зазначені вище чинники доволі часто виступають додатковою характеристикою вибірки та інтерпретації результатів емпіричних досліджень (Левицька, 2015).

- *Організаційно-професійні характеристики особистості*. До цих чинників варто, на нашу думку, віднести спеціальність здобувачів освіти (Vázquez-Parra, García-González & Ramírez-Montoya, 2021), що має специфіку прояву в залежності від фаху, за яким навчаються здобувачі освіти в когнітивному, ціннісно-мотиваційному, операційно-діяльнісному та особистісному контексті; курс навчання / етапність (Shinnar, Hsu, Powell & Zhou, 2018) має свій вплив на рівні залученості здобувачів до підприємницьких заходів, що реалізуються в закладі освіти, а також на прагненні створити стартап-ідею та реалізувати її.

До *психологічних чинників* цього рівня, на нашу думку, варто віднести економіко-психологічні характеристики особистості здобувача освіти: як особистий досвід роботи в цілому (Fatoki, 2014), так і підприємництва загалом (Miralles, Giones & Gozun, 2017), що вже формує як уявлення щодо підприємницької діяльності, так і низку особистісних якостей індивіда, необхідних у бізнесі; досвід підприємницької діяльності в родині (Georgescu & Herman, 2020; Mawardi & Sahputri, 2022) в залежності від його успішності може сформувати як психологічні блоки та страхи, і, навпаки, надати впевненості, мотивувати, допомогти розвинути необхідні особистісні якості; рівень економічних домагань та матеріальний статус (Москаленко, 2008) піднімає питання щодо цінностей-цілей життя особистості, її задоволення існуючим станом добробуту та підприємницькими прагненнями.

Висновки. Дослідження чинників психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва дозволило окреслити *три рівні відповідних детермінант*. До того ж означені чинники було розподілено як *психологічні та непсихологічні* на кожному з рівнів. Визначення специфіки чинників макrorівня допомагає чіткіше сформувати загальні тенденції розвитку соціального підприємництва в нашому суспільстві, роль різних стейкхолдів та партисипативних практик у цій діяльності, підкреслити важливість суспільної обізнаності та ціннісних орієнтацій для поширення соціально-підприємницького

досвіду. Характеристика чинників мезорівня пов'язана з діяльністю та атмосферою університету як освітньої організації. Опис чинників мікрорівня ґрунтується на особливостях та досвіді особистості здобувача освіти.

Перспективи подальших досліджень. Особливості впливу окреслених чинників психологічної готовності здобувача освіти до соціального підприємництва потребують емпіричної перевірки.

Література

1. Агенція регіонального розвитку в Чернігівській області (2023). *Сторінка в соціальній мережі Facebook*. <http://surl.li/ndvzi>
2. Белов, Д.М., & Форкош, Е.Р. (2022). Соціальне підприємництво: Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство», 6, 127-130.
3. Вербицька, А. (2023). Відповідність маркетингових інструментів за стадіями життєвого циклу стартапу. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 7 (07), 46-50. <https://doi.org/10.32782/dees.7-7>
4. Вербицька, А.В., Дивнич, Г.А., Нагорна, Н.С., & Петрик, О.Л. (2023). Матриця взаємодії ключових стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Науковий погляд: економіка та управління*, 4 (84), 86-94. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-84-14>
5. Вербицька, А.В. (2017). *Інтеграція вищої освіти України в європейський освітньо-науковий простір*: монографія. Вид.: О.В. Брагинець.
6. Вербицька, А. (2022). Передумови для розвитку демократичного управління в сфері соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*, 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-31>
7. Галко, В.Ю. (2023). *Ціннісні орієнтації сучасної молоді*: бакалавр. кваліф. робота: 053 «Психологія». Запоріж. нац. ун-т.
8. Головаха, Є., & Жуленьова, О. (2015). Соціальна напруженість і потенціал протесту в українському суспільстві: сучасний стан і динаміка. В. Ворона & М. Шульга (Eds.), *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін* (с. 193-202). Інститут соціології НАН України.
9. Голярдик, Н., & Гевко, О. (2023). Дистанційне навчання в умовах війни: виклики та можливості для системи вищої освіти України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 3 (34), 57-72.
10. Дембицька, Н.М., Зубіашвілі, І.К., Лавренко, О.В., & Мельничук, Т.І. (2018). *Соціально-психологічне забезпечення економічної соціалізації молоді*: монографія. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
11. Долуда, Л., Назарук, В., & Кірсанова, Ю. (2017). *Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування*. ТОВ «Агентство «Україна».
12. Жуленьова О. (2022). Вплив війни на ціннісні пріоритети. Є. Головаха, & С. Макеев (Eds.). *Українське суспільство в умовах війни 2022: кол. мон.* (с. 326-336). Інститут соціології НАН України.
13. Ішук, О.В. (2013). *Організаційна культура вищого навчального закладу як чинник становлення професійної ідентичності студентів* [дис. канд. психол. наук]. Запоріж. нац. ун-т.
14. Карамушка, Л.М. (2004). *Психологія освітнього менеджменту*. Либідь.
15. Карамушка, Л.М. (2003). *Психологія управління*. Міленіум.
16. Карамушка, Л.М. (Ред.) (2013). *Психологічні засади організаційного розвитку*: монографія. Імекс-ЛТ.
17. Карамушка, Л.М. (2013). Структура організаційної культури: основні напрямки дослідження. *Актуальні проблеми психології*, 1, 37, 3-6.
18. Карамушка, Л.М., Шевченко, А.М., & Терещенко, К.В. (2015). Організаційна культура освітніх організацій: сутність, структура, функції, типи. *Актуальні проблеми психології*, 1, 42, 3-13.
19. Карамушка, Л.М., & Гнускіна, Г.В. (2018). *Психологія професійного вигорання підприємців*. Логос.
20. Концепція розвитку соціального підприємництва в Україні (проект) (2019). *Organization for Security and Co-operation in Europe*. <http://surl.li/hbafvz>
21. Корнецький, А.О. (2019). *Соціальне підприємництво*: посібник для викладачів курсу. Фамільна друкарня Huss.
22. Красота, О.В., & Андрєєва, В.А. (2021). Соціальне підприємництво як інструмент соціальної інклюзії в умовах економічної невизначеності. *Економіка невизначеності: зміст, оцінювання, регулювання*: колективна монографія. (с. 257-271). ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК».
23. Креденцер, О.В. (2009). *Психологічні умови підготовки підприємців до професійної діяльності у сфері торгівельного бізнесу* [дис. канд. психол. наук]. Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.
24. Лагодзінська, В.І. (2011). *Формування психологічної готовності підприємців до ведення ділових переговорів* [дис. канд. психол. наук]. Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.
25. Левицька, Н.С. (2015). *Особливості економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери* [дис. канд. психол. наук]. Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.
26. Моляко, В.О. (1989). *Психологічна готовність до творчої праці*. Знання.
27. Москаленко, В. В. (2008). *Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект*. Український центр політичного менеджменту.
28. Мул, С.А. (2016). *Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності* [дис. док.

психол. наук]. Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.

29. Нагорна, Н.С. (2022). Дослідження понятійного контуру соціального підприємництва у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Психологія*, 33 (72), 2, 97-103.
30. Нагорна, Н.С., & Максѡм, К.В. (2023). Особливості індивідуально-психологічних характеристик ветеранів та членів їх сімей як суб'єктів соціального підприємництва. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*, 18, 61-67.
31. Нагорна, Н.С. (2022). Міждисциплінарний зміст поняття «партисипація». *Проблеми сучасної психології*, 3, 108-115.
32. Нагорна, Н.С. (2023). Особливості розвитку соціального підприємництва в умовах воєнного стану. *Психологічні студії*, 2, 146-154.
33. Нагорна, Н.С. (2023). Роль закладів вищої освіти у підготовці особистості до соціального підприємництва. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 4 (30), 135-147.
34. Нагорна, Н.С. (2024). Особливості психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва. *Психологічні студії*, 1, 114-120.
35. Нагорна, Н.С. (2023). Психологічні підходи до аналізу соціального підприємництва. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2-3 (29), 65-76.
36. Нагорна, Н.С. (2024). Організаційна культура університету як мезочинник формування психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва. Н.С. Нагорна (ред). *Юність науки – 2024 : збірник тез доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 24-26 квітня 2024 р.)*, (с. 427-428). НУ «Чернігівська політехніка».
37. Нагорна, Н.С. (2022) Соціально-психологічна реінтеграція військовослужбовців, учасників бойових дій та членів їх сімей через залучення до освітніх проєктів. Н.С. Нагорна (ред). *Психологічна допомога обдарованим учням та студентам в умовах воєнного стану: тези доповідей XIV науково-практичного семінару, (Київ, 20 жовтня 2022 р.)*, (с. 28-29). Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.
38. Нагорна, Н.С. (2024). Чинники психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва. Н.С. Нагорна (ред). *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 25 квітня 2024 р.)*, (с. 446-449). ПАУ.
39. Неприцька, Т.І. (2022). Формування ціннісних орієнтацій в суспільстві в умовах війни: реалії України. *Політичне життя*, 3, 93-97.
40. Організація Об'єднаних Націй в Україні (2024). Офіційний сайт. <http://surl.li/txlvnp>
41. Остапенко, А., & Остапенко, В. (2023). Роль колегіальних органів у системі управління закладів вищої освіти. *Osvita, innovatika, praktika*, 11 (6), 32-37.
42. Піонтківська, О.Г. (2018). Готовність соціальних працівників до здійснення соціально-психологічної підтримки людей похилого віку. *Актуальні проблеми психології*, 7, 45, 263-272.
43. Піскурська, Г.В. (2019). Стейкхолдерський підхід у забезпеченні якості вищої освіти. *Збірник «Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»*. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія», 1 (24). <http://surl.li/wvugdm>
44. Платформа соціальних змін. (2023). <https://www.social-change.com.ua/>
45. Проєкт Закону України «Про ветеранське підприємництво» (2024). Верховна Рада України. <http://surl.li/ecdxue>
46. Проєкт Digital Lab для соціальних підприємців (2020). Британська Рада в Україні. <http://surl.li/ohwolo>
47. Рамський, А. (2023). Соціальне підприємництво в Україні: аналіз нормативно-правової бази та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*, 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-50>
48. Свинчук, А.А., Корнецький, А.О., Гончарова, М.А., Назарук, В.Я., Гусак, Н.Є., & Туманова, А.А. (2017). *Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін: посібник*. ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ».
49. Силабус дисципліни «Соціальне підприємництво» (2020). Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка. <http://surl.li/pzzpxk>
50. Сокур'янська, Л.Г. (2016). Динаміка ціннісних орієнтацій студентської та шкільної молоді України: від цінностей радянських до європейських. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*, 37, 213-221.
51. Столярчук, О., & Сергєєнкова, О. (2019). Формування психологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності. *Humanitarian. Серія: Психологія*, 42, 1, 164-172.
52. Стрельбицька С.М. (2016). Психологічна готовність до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, 69 (2), 147-151.
53. Фурман, О.Є., & Гірняк, А.Н. (2020). Розвивальна взаємодія в освітньому закладі як сфера психологічного оргвпливу. *Актуальні проблеми психології*, 1, 55, 66-71.
54. Худякова, Н.Ю. (2008). *Психологічні особливості мотивації підприємницької діяльності* [дис. канд. психол. наук]. Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.
55. Швіндіна, Г.О. (2016). Ідентифікація сутності стратегії організаційного розвитку. *Інтелект XXI*, 6, 153-160.
56. Яворська, Т.І. (2022). Можливості підприємництва та їх використання в умовах воєнного стану. Т.І. Яворська (ред). *Інноваційний розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобальних викликів: зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю Навчально-наукового*

- інституту бізнесу і фінансів (м. Кам'янець-Подільський, 28 жовтня 2022 р.), (с. 345-350). Подільський державний університет.
57. Basadur, M., Basadur, T., & Licina, G. (2010). Organizational development. *Chapter 31 in the Handbook of Organizational Creativity*. <http://surl.li/jsraav>
 58. Boudreaux, C.J., Nikolaev, B.N., & Klein, P. (2019). Socio-cognitive traits and entrepreneurship: The moderating role of economic institutions. *Journal of Business Venturing*, 34, 1, 178-196.
 59. Del Olmo-García, F., Crecente-Romero, F.J., del Val-Núñez, M.T. *et al.* (2023). Entrepreneurial activity in an environment of digital transformation: an analysis of relevant factors in the euro area. *Humanit Soc Sci Commun*, 10, 755.
 60. Dyvnych, H. (2022). Regulations on social entrepreneurship: european experience. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2, 47-52. <http://surl.li/pxhpxu>
 61. Dyvnych, H., & Verbytska, A., (2023). University strategy on social entrepreneurship development: the potential for veterans' reintegration. *Knowledge, Education, Law, Management*, 4 (56), 208-213.
 62. Edelman, L.F., Manolova, T., Shirokova, G., & Tsukanova, T. (2016). The impact of family support on young entrepreneurs' start-up activities. *Journal of Business Venturing*, 31, 4, 428-448.
 63. Fatoki, O. (2014). The Entrepreneurial Intention of Undergraduate Students in South Africa: The Influences of Entrepreneurship Education and Previous Work Experience. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5, 7, 294-299.
 64. Georgescu, M.-A., & Herman, E. (2020). The Impact of the Family Background on Students' Entrepreneurial Intentions: An Empirical Analysis. *Sustainability*, 12 (11), 4775. <https://doi.org/10.3390/su12114775>
 65. Jalil, M.F., Ali, A., & Kamarulzaman, R. (2023). The influence of psychological capital and social capital on women entrepreneurs' intentions: the mediating role of attitude. *Humanit Soc Sci Commun*, 10, 393. <http://surl.li/ibjpmq>
 66. Junior Achievement Україна (2024). *Сайт програми розвитку підприємницьких навичок*. <http://surl.li/dccwzy>
 67. Huang, Y., Wu, S., Chen, C. *et al.* (2024). Similar but yet different: individual cognitive traits and family contingencies as antecedents of intrapreneurship and self-employment. *Humanit Soc Sci Commun*, 11, 657. <http://surl.li/bwjemt>
 68. Kraus, K., Kraus, N., & Maslov, A. (2023). Соціальне підприємництво крізь призму соціальних інновацій в умовах євроінтеграції та глобальної конвергенції. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*, 2, (12), 4-20.
 69. Lysenko, I., Verbytska, A., Novomlynets, O., Stepenko, S., & Dyvnych, H. (2023). Analysis of Online Learning Issues within the Higher Education Quality Assurance Frame: 'Pandemic Lessons' to Address the Hard Time Challenges. *Education Sciences*, 13, 12, 10.3390/educsci13121193
 70. Mawardi, M.K., & Sahputri, R.A.M. (2022). The effect of entrepreneurship education and family entrepreneurship on student entrepreneurship intention. *Jurnal Aplikasi Manajemen*, 20, 2, 445-460
 71. McLean, G.N. (2006). *Organization Development: Principles, Processes, Performance*. Berrett-Koehler Publishers.
 72. Mgueraman, A., & Abboubi, M.EL. (2024). The impact of social capital on the intention of Moroccan university students to engage in social entrepreneurship. *Social Enterprise Journal*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/SEJ-02-2024-0020>
 73. Miralles, F., Giones, F., & Gozun, B. (2017). Does direct experience matter? Examining the consequences of current entrepreneurial behavior on entrepreneurial intention. *Int Entrep Manag J*, 13, 881-903. <https://doi.org/10.1007/s11365-016-0430-7>
 74. Nahorna, N. (2024). Peculiarities of veterans' psychological training for social entrepreneurship. In *Traditional and innovative scientific research: domestic and foreign experience*. (pp. 286-315). Baltija Publishing.
 75. Revko, A. (2022). Crowdfunding jako narzędzie kształtowania kapitału społecznego i rozwoju przedsiębiorczości społecznej w regionie w warunkach cyfryzacji. *Rynek Pracy*, 183, 4, 62-72
 76. *School of ME: Школа усвідомленого підприємництва*. (2023). <http://surl.li/ndvyl>
 77. Shinnar, R.S., Hsu, D.K., Powell, B.C., & Zhou, H. (2018). Entrepreneurial intentions and start-ups: Are women or men more likely to enact their intentions? *International Small Business Journal*, 36 (1), 60-80. <http://surl.li/zugdyw>
 78. Steiner, S.D., & D.D. Brock (2024). Social Entrepreneurship Education: A Unique Opportunity in a Changing Educational Landscape. *De Gruyter Handbook of Social Entrepreneurship* (pp.461-488). Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
 79. Tihic, M., Pritchard, A.J., McKelvie, A., & Maury, R.V. (2024). Entrepreneurship Education and its Role in Transitional Entrepreneurship as Veterans Transition From Military to Civilian Life. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, February. 10.1177/25151274241232357
 80. Vázquez-Parra, J.C., García-González, A., & Ramírez-Montoya, M.S. (2021). Social entrepreneurship competency: an approach by discipline and gender. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 13, 5, 1357-1373.
 81. Verbytska, A., Nahorna, N., & Dyvnych, H. (2024). Participatory Model of Social Entrepreneurship Development as a Determinant of Veterans' and their Family Members' Reintegration: Theoretical Framework. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10, 2, 51-59.
 82. Yang, Q., Al Mamun, A., Long, S. *et al.* (2024). The effect of environmental values, beliefs, and norms on social entrepreneurial intentions among Chinese university students. *Humanit Soc Sci Commun*, 11, 978. <http://surl.li/myhsac>

References

1. Chernihiv region development agency. (2023). <http://surl.li/ndvzi> [In Ukrainian]
2. Byelov, D.M., & Forkosh, E.R. (2022). Sotsialne pidpryyemnytstvo [Social entrepreneurship]. *Elektronne naukovye vydannya «Analitychno-porivnyalne pravo navstvo»*, 6, 127-130. [In Ukrainian]
3. Verbytska, A. (2023). Vidpovidnist marketyngovykh instrumentiv za stadiamy zhyttyevogo tsykladu startapu [Correspondence of marketing to stages of the startup life cycle]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, 7(7), 46-50. <https://doi.org/10.32782/dees.7-7> [In Ukrainian]
4. Verbytska, A.V., Dyvnych, G.A., Nagorna, N.S., & Petryk, O.L. (2023). Matrytsya vzayemodii klyuchovykh steikholderiv rozvytku sotsialnogo pidpryyemnytstva yak determinanty reintegratsii viiskovosluzhbovtiv, veteraniv ATO/OOS ta chleniv yikh simei [Matrix of interaction of key stakeholders in the development of social entrepreneurship as determinants of reintegration of military personnel, war veterans and their family members]. *Naukovyi poglyad: ekonomika ta upravlinnya*, 4(84), 86-94 <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-84-14> [In Ukrainian]
5. Verbytska, A.V. (2017). *Integratsia vyschoi osvity Ukrainy v yevropeyskyi osvithno-naukovyi prostir* [Integration of higher education of Ukraine into the European educational and scientific space]. Vyd.: O.V. Bragynets. [In Ukrainian]
6. Verbytska, A. (2022). Peredumovy dlya rozvytku demokratychnogo upravlinnya v sferi sotsialnogo pidpryyemnytstva [Prerequisites for the development of democratic management in social entrepreneurship]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 43. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-31> [In Ukrainian]
7. Galko, V.Yu. (2023). *Tsinnisni oriyentatsii suchasnoi molodi* [Value orientations of modern youth]. Zaporizhia National University. [In Ukrainian]
8. Golovakha, Ye., & Zhulienova, O. (2015). Sotsialna napruzhenist i potentsial protestu v ukrainskomu suspilstvi: suchasnyi stan i dynamika [Social tension and protest potential in Ukrainian society: current state and dynamics]. V. Vorona & M. Shulga (Eds.), *Ukrainske suspilstvo: monitoryng sotsialnykh zmin* (s. 193-202). Institute of Sociology. [In Ukrainian]
9. Golyardyk, N., & Gevko, O. (2023). Dystantsiine navchannya v umovakh viiny: vyklyky ta mozhlyvosti dlya systemy vyschoi osvity Ukrainy [Distance learning in the conditions of war: challenges and opportunities for higher education system in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seria: pedagogichni nauky*, 3(34), 57-72. [In Ukrainian]
10. Dembytska, N.M., Zubiashvili, I.K., Lavrenko, O.V., & Melnychuk, T.I. (2018). *Sotsialno-psykhologichne zabezpechennya ekonomichnoi sotsializatsii molodi: monografia* [Social and psychological provision of economic socialization of youth]. G.S. Kostiuk Institute of Psychology. [In Ukrainian]
11. Doluda, L., Nazaruk, V., & Kirsanova, Yu. (2017). *Sotsialne pidpryyemnytstvo. Biznes-model. Reestratsia. Opodatkuvannya* [Social entrepreneurship. Business model. Registration. Taxation]. TOV «Agentstvo «Ukraina». [In Ukrainian]
12. Zhulienova, O. (2022). Vplyv viiny na tsinnisni priorytety [The impact of war on value priorities]. Ye. Golovakha, & S. Makeev (Eds.), *Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny 2022: kol. mon.* (pp. 326-336). Institute of Sociology. [In Ukrainian]
13. Ischuk, O.V. (2013). *Organizatsiina kultura vyschogo navchalnogo zakladu yak chynnyk stanovlennya profesiinoi identychnosti studentiv* [Organizational culture of a higher educational institution as a factor in the formation of students' professional identity]. Zaporizhia National University. [In Ukrainian]
14. Karamushka, L.M. (2004). *Psykhologia osvithnogo menedzhmentu* [Psychology of education management]. Lybid. [In Ukrainian]
15. Karamushka, L.M. (2003). *Psykhologia upravlinnya* [Management psychology]. Milenium. [In Ukrainian]
16. Karamushka, L.M. (Ed.) (2013). *Psykhologichni zasady organizatsiinogo rozvytku* [Psychological principles of organizational development]. Imeks-LT. [In Ukrainian]
17. Karamushka, L.M. (2013). Struktura organizatsiinoi kultury: osnovni napryamky doslidzhennya [Structure of organizational culture: main areas of research]. *Aktualni problemy psykholonii*, 1, 37, 3-6. [In Ukrainian]
18. Karamushka, L.M., Shevchenko, A.M., & Tereschenko, K.V. (2015). Organizatsiina kultura osvithnikh organizatsii: sutnist, struktura, funktsii, typy [Organizational culture of educational organizations: essence, structure, functions, types]. *Aktualni problemy psykholonii*, 1, 42, 3-13. [In Ukrainian]
19. Karamushka, L.M., & Gnuskina, G.V. (2018). *Psykhologia profesiinogo vygorannya pidpryyemtsiv* [Psychology of professional burnout of entrepreneurs]. Logos. [In Ukrainian]
20. Kontseptsia rozvytku sotsialnogo pidpryyemnytstva v Ukraini (proyekt) [Concept of development of social entrepreneurship in Ukraine (project)]. (2019). *Organization for Security and Co-operation in Europe*. <http://surl.li/hbafvz> [In Ukrainian]
21. Kornetskyi, A.O. (2019). *Sotsialne pidpryyemnytstvo: posibnyk dlya vykladachiv kursu* [Social entrepreneurship: a guide for course instructors]. Huss. [In Ukrainian]
22. Krasota, O.V., & Andryeyeva, V.A. (2021). Sotsialne pidpryyemnytstvo yak instrument sotsialnoi inklyuzii v umovakh ekonomichnoi nevyznachenosti [Social entrepreneurship as a tool of social inclusion in conditions of economic uncertainty]. *Ekonomika nevyznachenosti: zmist, otsynuyannya, reguluyannya*: kolektyvna monografia.

- (pp. 257-271). VNZ «Universytet ekonomiky ta prava «KROK». [In Ukrainian]
23. Kredentser, O.V. (2009). *Psykhologichni umovy pidgotovky pidpryyemtsiv do profesiinoi dialnosti u sferi torgivelnogo biznesu* [Psychological conditions of training entrepreneurs for professional activities in trading business]. G.S. Kostiuk Institute of Psychology. [In Ukrainian]
 24. Lagodzinska, V.I. (2011). *Formuvannya psykhologichnoi gotovnosti pidpryyemtsiv do vedennya dilovykh peregovoriv* [Formation of psychological readiness of entrepreneurs for conducting business negotiations]. G.S. Kostiuk Institute of Psychology. [In Ukrainian]
 25. Levytska, N.S. (2015). *Osoblyvosti ekonomichnoi sotsializatsii maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery* [Features of economic socialization of future specialists in social sphere]. G.S. Kostiuk Institute of Psychology. [In Ukrainian]
 26. Molyako, V.O. (1989). *Psykhologichna gotovnist do tvorchoi pratsi* [Psychological readiness for creative work]. Znannya. [In Ukrainian]
 27. Moskalenko, V. V. (2008). *Ekonomichna sotsializatsia molodi: sotsialno-psykhologichni aspekt* [Economic socialization of youth: socio-psychological aspect]. Ukrainian Center For Political Management. [In Ukrainian]
 28. Mul, S.A. (2016). *Psykhologia gotovnosti ofitsera-prykordonnyka do profesiinoi dialnosti* [Psychology of a border guard officers' readiness for professional activities]. G.S. Kostiuk Institute of Psychology. [In Ukrainian]
 29. Nagorna, N.S. (2022). *Doslidzhennya ponyatiinogo konturu sotsialnogo pidpryyemnytstva u vitchyznyanii ta zarubizhnii literatury* [Study of the conceptual outline of social entrepreneurship in Ukrainian and foreign literature]. *Vcheni zapysky Tavriiskogo natsionalnogo universytetu im. V.I. Vernadskogo. Seria: Psykhologia*, 33(72), 2, 97-103. [In Ukrainian]
 30. Nagorna, N.S., & Maksom, K.V. (2023). *Osoblyvosti indyvidualno-psykhologichnykh kharakterystyk veteraniv ta chleniv yikh simei yak subyektiv sotsialnogo pidpryyemnytstva* [Peculiarities of individual and psychological characteristics of veterans and their family members as social entrepreneurs]. *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seria psykhologichni nauky*, 18, 61-67. [In Ukrainian]
 31. Nagorna, N.S. (2022). *Mizhdystsiplinarynyi zmist ponyattia «partysypatsia»* [Interdisciplinary content of the concept of "participation"]. *Problemy suchasnoi psykhologii*, 3, 108-115. [In Ukrainian]
 32. Nagorna, N.S. (2023). *Osoblyvosti rozvytku sotsialnogo pidpryyemnytstva v umovakh voyennogo stanu* [Features of the development of social entrepreneurship under martial law]. *Psykhologichni studii*, 2, 146-154. [In Ukrainian]
 33. Nagorna, N.S. (2023). *Rol zakladiv vyschoi osvity u pidgotovtsi osobystosti do sotsialnogo pidpryyemnytstva* [The role of higher education institutions in preparing individuals for social entrepreneurship]. *Organizatsiina psykhologia. Ekonomichna psykhologia*, 4(30), 135-147. [In Ukrainian]
 34. Nagorna, N.S. (2024). *Osoblyvosti psykhologichnoi gotovnosti здобувачів освіти до сotsialnogo pidpryyemnytstva* [Features of psychological readiness of students for social entrepreneurship]. *Psykhologichni studii*, 1, 114-120. [In Ukrainian]
 35. Nagorna, N.S. (2023). *Psykhologichni pidkhody do analizu sotsialnogo pidpryyemnytstva* [Psychological approaches to the analysis of social entrepreneurship]. *Organizatsiina psykhologia. Ekonomichna psykhologia*, 2-3(29), 65-76. [In Ukrainian]
 36. Nagorna, N.S. (2024). *Organizatsiina kultura universytetu yak mezochynnyk formuvannya psykhologichnoi gotovnosti здобувачів освіти до сotsialnogo pidpryyemnytstva* [The organizational culture of the university as a meso-factor in the formation of psychological readiness of students for social entrepreneurship]. N.S. Nagorna (Ed.). *Yunist nauky – 2024 : zbirnyk tez dopovidei KhIV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh (Chernihiv, April 24-26, 2024)*, (pp. 427-428). National University «Chernigivska politehnika». [In Ukrainian]
 37. Nagorna, N.S. (2022) *Sotsialno-psykhologichna reintegratsia viiskovosluzhbovtiv, uchasnykiv boiovykh dii ta chleniv yikh simei cherez zaluchennya do osvitykh proyektiv* [Socio-psychological reintegration of servicemen, combatants and their family members through their involvement in educational projects]. N.S. Nagorna (Ed.). *Psykhologichna dopomoga obdarovanyim uchnyam ta studentam v umovakh voyennogo stanu: tezy dopovidei KhIV naukovo-praktychnogo seminaru, (Kyiv, October 20, 2022)*, (pp. 28-29). G.S. Kostiuk Institute of Psychology. [In Ukrainian]
 38. Nagorna, N.S. (2024). *Chynnyky psykhologichnoi gotovnosti здобувачів освіти до сotsialnogo pidpryyemnytstva* [Factors in students' psychological readiness for social entrepreneurship]. N.S. Nagorna (Ed.). *Aktualni pytannya teorii ta praktyky v galuzi prava, osvity, sotsialno-gumanitarnykh ta povedinkovykh nauk v umovakh voyennogo stanu : materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Chernihiv, April 25, 2024)*, (pp. 446-449). PAU. [In Ukrainian]
 39. Neprytska, T.I. (2022). *Formuvannya tsinnisnykh oriyentatsii v suspilstvi v umovakh viiny: realii Ukrainy* [Formation of value orientations in society in conditions of war: the realities of Ukraine]. *Politychne zhyttya*, 3, 93-97. [In Ukrainian]
 40. *United Nations in Ukraine*. (2024). <http://surl.li/rxlvnp> [In Ukrainian]
 41. Ostapenko, A., & Ostapenko, V [38]. (2023). *Rol kolegiialnykh organiv u systemi upravlinnya zakladiv vyschoi osvity* [The role of collegial bodies in the management system of higher education institutions]. *Osvita, innovatika, praktika*, 11(6), 32-37. [In Ukrainian]
 42. Piontkivska, O.G. (2018). *Gotovnist sotsialnykh pratsivnykiv do zdiisnennya sotsialno-psykhologichnoi*

- pidtrymky lyudei pokhylogo viku [Readiness of social workers to provide social and psychological support to the elderly]. *Aktualni problemy psykhologii*, 7, 45, 263-272. [In Ukrainian]
43. Piskurska, G.V. (2019). Steikholderskyi pidkhid u zabezpechenni yakosti vyschoi osvity [Stakeholder approach in promoting the quality of higher education]. *Zbirnyk «Naukovi pratsi Vyschogo navchalnogo zakladu «Donetskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet». Seria: «Pedagogika, psykhologia i sotsiologia», 1(24)*. <http://surl.li/wvugdm> [In Ukrainian]
44. *Social changes platform*. (2023). <https://www.social-change.com.ua/> [In Ukrainian]
45. *Proyekt Zakonu Ukrainy «Pro veteranske pidpryyemnytstvo» [Draft Law of Ukraine "On Veteran Entrepreneurship"]*. (2024). Verkhovna Rada Ukrainy. <http://surl.li/ecdxye> [In Ukrainian]
46. *Proyekt Digital Lab dlya sotsialnykh pidpryyemstiv [Digital Lab project for social entrepreneurs]*. (2020). Brytanska Rada v Ukraini. <http://surl.li/ohwolo> [In Ukrainian]
47. Ramskyi, A. (2023). Sotsialne pidpryyemnytstvo v Ukraini: analiz normatyvno-pravovoi bazy ta perspektyvy rozvytku [Social entrepreneurship in Ukraine: analysis of the legal framework and prospects for development]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-50> [In Ukrainian]
48. Svyinchuk, A.A., Kornetskyi, A.O., Goncharova, M.A., Nazaruk, V.Ya., Gusak, N.Ye., & Tumanova, A.A. (2017). *Sotsialne pidpryyemnytstvo: vid ideyi do suspilnykh zmin [Social entrepreneurship: from idea to social change]*. TOV «PIDPRYYEMSTVO «VI EN EI». [In Ukrainian]
49. *Sylabys dystsyplyny «Sotsialne pidpryyemnytstvo» [Syllabus of the discipline "Social entrepreneurship"]*. (2020). Kharkivskiy natsionalnyi tekhnichnyi universytet silskogo gospodarstva im. P. Vasylenka. <http://surl.li/pzzpxk> [In Ukrainian]
50. Sokuryanska, L.G. (2016). Dynamika tsinnisnykh oriyentatsii studentskoi ta shkilnoi molodi Ukrainy: vid tsinnosti radyanskykh do yevropeyskykh [Dynamics of value orientations of university and high school students in Ukraine: from Soviet to European values]. *Visnyk Kharkivskogo natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina. Seria «Sotsiologichni doslidzhennya suchasnogo suspilstva: metodologia, teoria, metody», 37*, 213-221. [In Ukrainian]
51. Stolyarchuk, O., & Sergiyenkova, O. (2019). Formuvannya psykholoichnoi gotovnosti studentiv do maibutnoi profesiinoi dialnosti [Formation of students' psychological readiness for future professional activities]. *Humanitarium. Seria: Psykhologia*, 42(1), 164-172. [In Ukrainian]
52. Strelbytska, S.M. (2016). Psykholoichna gotovnist do profesiinoi dialnosti maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv u VNZ [Psychological readiness for profession of future social workers at universities]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskogo derzhavnogo universytetu. Pedagogichni nauky*, 69(2), 147-151. [In Ukrainian]
53. Furman, O.Ye., & Girmyak, A.N. (2020). Rozvyvalna vzayemodia v osvitnomu zakladi yak sfera psykholoichnogo orgvplyvu [Developmental interaction in an educational institution as a sphere of psychological organizational influence]. *Aktualni problemy psykhologii*, 1(55), 66-71. [In Ukrainian]
54. Khudyakova, N.Yu. (2008). *Psykholoichni osoblyvosti motyvatsii pidpryyemnytskoi dialnosti* [Psychological features of entrepreneurial motivation]. G.S. Kostiuk Institute of Psychology. [In Ukrainian]
55. Shvindina, G.O. (2016). *Identyfikatsia sutnosti strategii organizatsiinogo rozvytku [Identification of the essence of the organizational development strategy]*. *Intelekt KhKhI*, 6, 153-160. [In Ukrainian]
56. Yavorska, T.I. (2022). Mozhlyvosti pidpryyemnytstva ta yikh vykorystannya v umovakh voyennogo stanu [Opportunities for entrepreneurship under martial law]. T.I. Yavorska (Ed.). *Innovatsiyni rozvytok agrarnogo sektoru ekonomiky v umovakh globalnykh vyklykiv: zb. nauk. prats Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysvyachenoi 50-richchyu Navchalno-naukovogo instytutu biznesu i finansiv (Kamyanets-Podilskyi, October 28, 2022)*, (pp. 345-350). Podilskyi derzhavnyi universytet. [In Ukrainian]
57. Basadur, M., Basadur, T., & Licina, G. (2010). Organizational development. *Chapter 31 in the Handbook of Organizational Creativity*. <http://surl.li/jsraav>
58. Boudreaux, C.J., Nikolaev, B.N., & Klein, P. (2019). Socio-cognitive traits and entrepreneurship: The moderating role of economic institutions. *Journal of Business Venturing*, 34(1), 178-196.
59. Del Olmo-García, F., Crecente-Romero, F.J., del Val-Núñez, M.T. et al. (2023). Entrepreneurial activity in an environment of digital transformation: an analysis of relevant factors in the euro area. *Humanit Soc Sci Commun*, 10, 755.
60. Dyvnych, H. (2022). Regulations on social entrepreneurship: european experience. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2, 47-52. <http://surl.li/pxhpxu>
61. Dyvnych, H., & Verbytska, A., (2023). University strategy on social entrepreneurship development: the potential for veterans' reintegration. *Knowledge, Education, Law, Management*, 4(56), 208-213.
62. Edelman, L.F., Manolova, T., Shirokova, G., & Tsukanova, T. (2016). The impact of family support on young entrepreneurs' start-up activities. *Journal of Business Venturing*, 31(4), 428-448.
63. Fatoki, O. (2014). The Entrepreneurial Intention of Undergraduate Students in South Africa: The Influences of Entrepreneurship Education and Previous Work Experience. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(7), 294-299.
64. Georgescu, M.-A., & Herman, E. (2020). The Impact of the Family Background on Students' Entrepreneurial Intentions: An Empirical Analysis. *Sustainability*, 12(11), 4775. <https://doi.org/10.3390/su12114775>
65. Jalil, M.F., Ali, A., & Kamarulzaman, R. (2023). The influence of psychological capital and social capital on women entrepreneurs' intentions: the mediating role of attitude. *Humanit Soc Sci Commun*, 10, 393. <http://surl.li/ibjpmq>
66. Junior Achievement Ukraine. (2024). <http://surl.li/dccwzy>

67. Huang, Y., Wu, S., Chen, C. *et al.* (2024). Similar but yet different: individual cognitive traits and family contingencies as antecedents of intrapreneurship and self-employment. *Humanit Soc Sci Commun*, 11, 657. <http://surl.li/bwjemt>
68. Kraus, K., Kraus, N., & Maslov, A. (2023). Соціальне підприємництво крізь призму соціальних інновацій в умовах євроінтеграції та глобальної конвергенції. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*, 2, (12), 4-20.
69. Lysenko, I., Verbytska, A., Novomlynets, O., Stepenko, S., & Dyvnych, H. (2023). Analysis of Online Learning Issues within the Higher Education Quality Assurance Frame: 'Pandemic Lessons' to Address the Hard Time Challenges. *Education Sciences*, 13, 12, 10.3390/educsci13121193
70. Mawardi, M.K., & Sahputri, R.A.M. (2022). The effect of entrepreneurship education and family entrepreneurship on student entrepreneurship intention. *Jurnal Aplikasi Manajemen*, 20(2), 445-460
71. McLean, G.N. (2006). *Organization Development: Principles, Processes, Performance*. Berrett-Koehler Publishers.
72. Mgueraman, A., & Abboubi, M.EL. (2024). The impact of social capital on the intention of Moroccan university students to engage in social entrepreneurship. *Social Enterprise Journal*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/SEJ-02-2024-0020>
73. Miralles, F., Giones, F., & Gozun, B. (2017). Does direct experience matter? Examining the consequences of current entrepreneurial behavior on entrepreneurial intention. *Int Entrep Manag J*, 13, 881-903. <https://doi.org/10.1007/s11365-016-0430-7>
74. Nahorna, N. (2024). Peculiarities of veterans' psychological training for social entrepreneurship. In *Traditional and innovative scientific research: domestic and foreign experience*. (pp. 286-315). Baltija Publishing.
75. Revko, A. (2022). Crowdfunding jako narzędzie kształtowania kapitału społecznego i rozwoju przedsiębiorczości społecznej w regionie w warunkach cyfryzacji. *Rynek Pracy*, 183(4), 62-72
76. *School of ME: Школа усвідомленого підприємництва*. (2023). <http://surl.li/ndvyl>
77. Shinnar, R.S., Hsu, D.K., Powell, B.C., & Zhou, H. (2018). Entrepreneurial intentions and start-ups: Are women or men more likely to enact their intentions? *International Small Business Journal*, 36(1), 60-80. <http://surl.li/zugdyw>
78. Steiner, S.D., & D.D. Brock (2024). Social Entrepreneurship Education: A Unique Opportunity in a Changing Educational Landscape. *De Gruyter Handbook of Social Entrepreneurship* (pp.461-488). Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
79. Tihic, M., Pritchard, A.J., McKelvie, A., & Maury, R.V. (2024). Entrepreneurship Education and its Role in Transitional Entrepreneurship as Veterans Transition From Military to Civilian Life. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*. February. 10.1177/25151274241232357
80. Vázquez-Parra, J.C., García-González, A., & Ramírez-Montoya, M.S. (2021). Social entrepreneurship competency: an approach by discipline and gender. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 13(5), 1357-1373.
81. Verbytska, A., Nahorna, N., & Dyvnych, H. (2024). Participatory Model of Social Entrepreneurship Development as a Determinant of Veterans' and their Family Members' Reintegration: Theoretical Framework. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10(2), 51-59.
82. Yang, Q., Al Mamun, A., Long, S. *et al.* (2024). The effect of environmental values, beliefs, and norms on social entrepreneurial intentions among Chinese university students. *Humanit Soc Sci Commun*, 11, 978. <http://surl.li/myhsac>

Відомості про автора

Нагорна Надія Сергіївна, кандидатка психологічних наук, доцентка, декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації, Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, Україна.

Nahorna, Nadiia. PhD, Associate Professor, Dean of Faculty of Social Technologies, Health and Rehabilitation, Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9988-7750>

E-mail: lev.nadiya@yahoo.com

Отримано 26 серпня 2024 р.
Рецензовано 16 вересня 2024 р.
Прийнято 19 вересня 2024 р.